

આ પ્રકરણમાં તમે શું શીખશો ?

- 4.1 અર્થ અને વ્યાખ્યા
- 4.2 આવેદનપત્રનાં લક્ષણો
- 4.3 આવેદનપત્રનું મહત્વ
- 4.4 આવેદનપત્રની કલમો
  - 4.4.1 નામની કલમ
  - 4.4.2 રજિસ્ટર્ડ ઓફિસની કલમ
  - 4.4.3 ધ્યેય/ઉદ્દેશ્યની કલમ
  - 4.4.4 જવાબદારીની કલમ
  - 4.4.5 મૂડીની કલમ
  - 4.4.6 સ્થાપનાની કલમ
- 4.5 આવેદનપત્રમાં ફેરફાર
  - 4.5.1 નામની કલમમાં ફેરફાર
  - 4.5.2 રજિસ્ટર્ડ ઓફિસની કલમમાં ફેરફાર
  - 4.5.3 ધ્યેય/ઉદ્દેશ્યની કલમમાં ફેરફાર
  - 4.5.4 જવાબદારીની કલમમાં ફેરફાર
  - 4.5.5 મૂડીની કલમમાં ફેરફાર

પ્રસ્તાવના

કંપનીધારા 2013 હેઠળ દરેક પ્રકારની કંપનીની નોંધણી ફરજિયાત છે. કંપનીએ નોંધણી કરાવતી વખતે આવેદનપત્ર (Memorandum of Association) અને નિયમનપત્ર (Articles of Association) રજૂ કરવા પડે છે અને નોંધાવવા પડે છે. આવેદનપત્ર કંપની માટે મૂળભૂત અગત્યનો દસ્તાવેજ છે. આ એક પાયાનો એવો દસ્તાવેજ છે જેના આધારે કંપનીનું કાર્યક્ષેત્ર તેમજ ત્રાહિત પક્ષ સાથેના સંબંધો નક્કી થાય છે. આવેદનપત્ર કંપનીનું બંધારણ રજૂ કરે છે, જેમાં નામ, મૂડી, જવાબદારી, ઉદ્દેશો વગેરે જણાવવામાં આવે છે.

4.1 આવેદનપત્રનો અર્થ અને વ્યાખ્યા (Meaning and Definition of Memorandum of Association)

અર્થ : આવેદનપત્ર કંપનીનો મૂળભૂત દસ્તાવેજ છે, જે કંપનીનું કાર્યક્ષેત્ર નક્કી કરે છે. આવેદનપત્રનો ઉદ્દેશ શેરધારકો, લેણદારો અને કંપની સાથે સંબંધ ધરાવતા પક્ષકારોને કંપનીનાં ધ્યેયો અંગે માહિતી આપવાનો છે. આવેદનપત્ર કંપનીનો એક ખૂબ મહત્વનો દસ્તાવેજ છે, જેમાં અમુક ચોક્કસ નામની, અમુક રાજ્યમાં આવેલી, અમુક શેરમૂડી ધરાવતી, સભ્યોની નક્કી કરેલી જવાબદારીવાળી અને નિશ્ચિત ઉદ્દેશ માટે તેમાં સહી કરનારાઓ દ્વારા સ્થપાયેલી કંપનીનું સૂચન કરે છે.

વ્યાખ્યા : “આવેદનપત્ર એટલે કંપનીધારા 2013 અથવા અગાઉના કંપનીધારા મુજબ ઘડેલું અથવા વખતોવખતની જોગવાઈઓને આધીન રહીને ફેરફાર કર્યા મુજબનું આવેદનપત્ર.”

લૉર્ડ કેન્સના જણાવ્યા અનુસાર, “આવેદનપત્ર એ કંપનીનું બંધારણ છે, જે કાયદા હેઠળ સ્થપાયેલી કંપનીના અધિકારીઓની મર્યાદા દર્શાવે છે.”

4.2 આવેદનપત્રનાં લક્ષણો (Characteristics of Memorandum of Association)

આવેદનપત્રનો ઉદ્દેશ શેરહોલ્ડરો, લેણદારો અને જાહેર જનતાને કંપનીનાં ધ્યેયો વિશે જાણ કરવાનો છે. ઉપરની વ્યાખ્યા અને અર્થને આધારે આવેદનપત્રનાં લક્ષણો નીચે મુજબ છે :

- (1) આવેદનપત્ર એ કંપનીનો મૂળભૂત દસ્તાવેજ છે.
- (2) આવેદનપત્ર કંપનીના ઉદ્દેશો જણાવે છે.
- (3) તે બાહ્ય પક્ષકારોને ઉપયોગી છે.
- (4) આવેદનપત્ર કંપનીના અસ્તિત્વ વિશે અને તેની રજિસ્ટર્ડ ઓફિસ વિશે માહિતી આપે છે.
- (5) આવેદનપત્રમાં ફેરફાર કરવા ખૂબ મુશ્કેલ છે.
- (6) આવેદનપત્ર કંપનીનું બંધારણ દર્શાવે છે.

નવા કંપનીધારા 2013 પ્રમાણે કંપનીના પ્રકાર અનુસાર આવેદનપત્ર તૈયાર કરવાનું હોય છે. આ આવેદનપત્ર તૈયાર કરવા માટે કંપનીધારા 2013 શિડ્યુલ-I માં જણાવ્યા અનુસાર કંપનીના વિવિધ પ્રકાર મુજબ ટેબલ આપેલા છે તે લાગુ પડે છે.

	કંપનીનો પ્રકાર	કંપનીધારા 2013 મુજબ આવેદનપત્રનું ટેબલ
(1)	શેરમૂડીથી મર્યાદિત કંપની	ટેબલ A પ્રમાણે
(2)	બાંધધરીથી મર્યાદિત જવાબદારીવાળી કંપની કે જેની શેરમૂડી હોતી નથી.	ટેબલ B પ્રમાણે
(3)	બાંધધરીથી મર્યાદિત જવાબદારીવાળી કંપની જેણે શેર બહાર પાડ્યા હોય.	ટેબલ C પ્રમાણે
(4)	અમર્યાદિત જવાબદારીવાળી કંપની જેને શેરમૂડી હોતી નથી.	ટેબલ D પ્રમાણે
(5)	અમર્યાદિત જવાબદારીવાળી કંપની જેને શેર હોય.	ટેબલ E પ્રમાણે

આવેદનપત્ર કંપનીધારાના ટેબલ A, B, C, D, Eની જોગવાઈ મુજબનું છાપેલું, યોગ્ય ફકરામાં, અનુક્રમ નંબર સાથેનું હોવું જોઈએ. તેમાં સભ્યોએ સાક્ષીઓની હાજરીમાં સહી કરેલી હોવી જોઈએ.

આવેદનપત્રની જોગવાઈઓ કંપનીધારા 2013ની જોગવાઈઓની વિરુદ્ધની ન હોવી જોઈએ. આવેદનપત્રની કોઈ પણ કલમ જો કંપનીધારાની જોગવાઈઓની વિરુદ્ધ હોય તો તે રદબાતલ છે. તેવી જ રીતે સંચાલક મંડળ દ્વારા કે શેરહોલ્ડરોની સામાન્ય સભામાં કંપનીધારા વિરુદ્ધ કોઈ ઠરાવ પસાર કરવામાં આવે કે કરાર કરવામાં આવે તો તે પણ રદબાતલ છે.

4.3 આવેદનપત્રનું મહત્વ (Importance of Memorandum of Association)

કંપનીધારા હેઠળ નોંધાતી દરેક કંપની માટે આવેદનપત્ર નોંધાવવું ફરજિયાત છે. એમાં કંપનીને લગતી પાયાની વિગતો દર્શાવવામાં આવે છે. જે નીચેના જુદા જુદા પક્ષકારો માટે મહત્વની છે :

(1) **કંપનીની દૃષ્ટિએ** : કંપની માટે આ મુખ્ય દસ્તાવેજ છે. આવેદનપત્ર કંપનીનો પાયો છે. આવેદનપત્ર કંપનીનું બંધારણ અને કાર્યક્ષેત્ર દર્શાવે છે. જેમાં કંપનીનું નામ, ઉદ્દેશો, મૂડી, જવાબદારી, રજિસ્ટર્ડ ઓફિસ કયા રાજ્યમાં રહેશે વગેરે હોય છે. કંપની આવેદનપત્રમાં દર્શાવેલ ઉદ્દેશથી ચલિત કાર્ય કરે તો તે સત્તા બહારનાં કાર્યો ગણાશે. કંપની કેટલી સત્તાવાર મૂડી ધરાવે છે, સભ્યોની જવાબદારી મર્યાદિત છે કે અમર્યાદિત તે આ દસ્તાવેજથી જાણી શકાય છે.

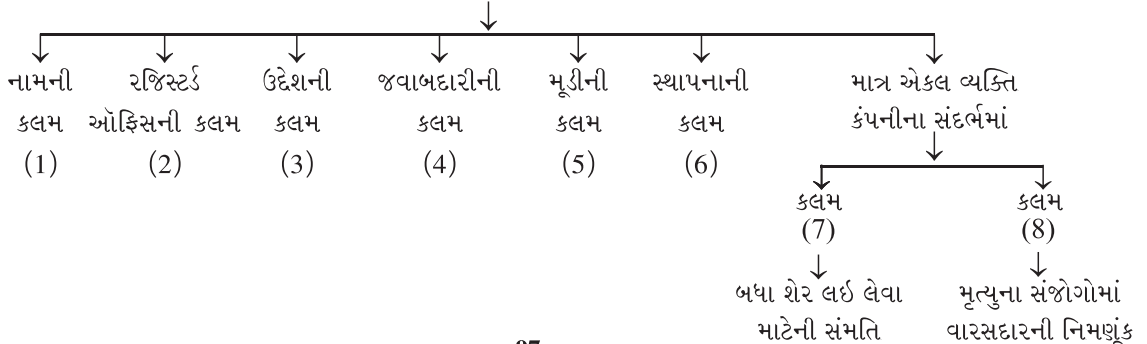
(2) **કંપનીના લેણદારો-વેપારીઓ-બેન્કોની દૃષ્ટિએ** : આવેદનપત્ર ત્રાહિત પક્ષ સાથે કંપનીના સંબંધો નક્કી કરે છે. કંપની જે કાર્યો કરવા માંગે છે, તે માહિતી મેળવીને લેણદારો-વેપારીઓ-બેન્કો નાણાં ઉછીના આપવા કે નહિ તે અંગે નિર્ણય લઈ શકે છે.

(3) **કંપનીના શેરહોલ્ડરોની દૃષ્ટિએ** : શેરહોલ્ડરોએ રોકેલાં નાણાંનો ઉપયોગ આવેદનપત્રમાં જણાવેલ પ્રવૃત્તિઓ માટે જ થશે, તેવી ખાતરી શેરહોલ્ડરોને મળે છે. જો તે પ્રમાણે કંપની કાર્ય ન કરે તો તેને શેરહોલ્ડરો અદાલતમાં પડકારી શકે છે. શેરહોલ્ડરોની જવાબદારી જે શેર ખરીદેલ છે, તેની દાર્શનિક કિંમત જેટલી જ મર્યાદિત રહેશે તેમ નક્કી થવાથી સલામતી અનુભવે છે.

(4) **જાહેર જનતાની દૃષ્ટિએ** : સમાજની કોઈ પણ વ્યક્તિ કંપનીમાં નાણાં રોકવા માટે પ્રાથમિક માહિતી આવેદનપત્રમાંથી મેળવી શકે છે. તેની નકલ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

4.4 આવેદનપત્રની કલમો (Clauses of the Memorandum of Association)

આવેદનપત્રમાં નીચેની કલમો હોય છે :

4.4.1 નામની કલમ (Name Clause) : સૂચિત કંપનીનું નામ આવેદનપત્રમાં જણાવવું જરૂરી છે. કોઈ પણ કંપની નામ વગર ન હોઈ શકે. કંપની એક કૃત્રિમ વ્યક્તિ હોવાને કારણે નામ હોવું આવશ્યક છે. સ્થાપક જે નામ ઇચ્છે તે નામ રાખી શકે છે; પરંતુ તેમાં નીચેની જોગવાઈઓનું પાલન કરી કંપનીનું નામ પસંદ કરી શકે છે :

- (1) આવેદનપત્રમાં સૂચિત નામ હયાત ધરાવતી કંપનીનું કે તેની સમાન ન હોવું જોઈએ.
- (2) આવું નામ અનિચ્છનીય કે વાંધાજનક ન હોવું જોઈએ. આવું સૂચિત નામ કોઈ કાયદા હેઠળ અપરાધિક ન હોવું જોઈએ.
- (3) કંપનીનું નામ એવું ન હોવું જોઈએ જે રાજ્ય સરકાર/કેન્દ્ર સરકાર કે સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થા સાથે સંકળાયેલ છે તેવો આભાસ ઊભો કરે અથવા રાજ્ય સરકાર/કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સ્થાપિત કંપનીનો ભ્રમ ઊભો કરે તેવું ન હોવું જોઈએ. દા. ત., રાષ્ટ્રપતિ, રાષ્ટ્રપિતા, વડાપ્રધાન, મુખ્ય પ્રધાન, રાજ્યપાલ વગેરે.
- (4) દરેક જાહેર કંપનીએ નામના અંતે ‘લિમિટેડ’ લખવું પડે અને ખાનગી કંપનીના અંતે ‘પ્રાઇવેટ લિમિટેડ’ લખવું પડે.
- (5) કળા, વિજ્ઞાન, સંશોધન, સામાજિક કલ્યાણ, ધર્મ, દાન વગેરે માટે સ્થપાયેલી કંપનીનો ઉદ્દેશ નફાનો હોતો નથી. આવી કંપની નફો કરીને ડિવિડન્ડની વહેંચણી નહિ કરનારને ‘લિમિટેડ’ કે ‘પ્રાઇવેટ લિમિટેડ’ શબ્દ લખવામાંથી મુક્તિ મળે છે.

4.4.2 રજિસ્ટર્ડ ઓફિસની કલમ (Registered Office Clause) : દરેક કંપની આવેદનપત્ર તૈયાર કરે ત્યારે તે કંપનીની રજિસ્ટર્ડ ઓફિસ કયા રાજ્યમાં રાખવામાં આવશે તે જણાવવું પડશે. કંપનીની સ્થાપનાથી 15મા દિવસથી એની રજિસ્ટર્ડ ઓફિસ હોવી જોઈએ. જે કંપનીને ઉદ્દેશીને મોકલેલ પત્ર-વ્યવહાર અથવા નોટિસ મેળવી શકે અને તેની સ્વીકૃતિ આપી શકે. કંપની સાથેના દરેક પત્રવ્યવહાર રજિસ્ટર્ડ ઓફિસે મોકલવામાં આવે છે. રજિસ્ટર્ડ ઓફિસના સરનામાના આધારે કઈ અદાલતની હકૂમત લાગુ પડશે, કયા અદાલતના અધિકાર ક્ષેત્રમાં આવશે તેની સ્પષ્ટતા થાય છે. કંપનીના સભ્યો અથવા અન્ય પક્ષો જે વ્યક્તિગત રીતે દસ્તાવેજો તપાસવા માંગતા હોય કે વધારાની માહિતી મેળવવા માંગતા હોય તે રજિસ્ટર્ડ ઓફિસનો સંપર્ક કરી શકે છે.

4.4.3 ધ્યેય/ઉદ્દેશ્યની કલમ (Object Clause): જે કંપની અસ્તિત્વમાં આવવા માંગતી હોય તેણે પોતાના ઉદ્દેશો/ધ્યેયો આવેદનપત્રમાં બતાવવા ફરજિયાત છે. સંપૂર્ણ આવેદનપત્રમાં ધ્યેયની કલમ સૌથી અગત્યની કલમ છે. કંપનીના સ્થાપકો કયાં ધ્યેયો રાખવા તે નક્કી કરવા માટે સ્વતંત્ર છે. તેમ છતાં આ કલમ ઉપર નીચેની મર્યાદાઓ છે :

- (1) કંપનીધારાની જોગવાઈઓની વિરુદ્ધ કોઈ પણ ધ્યેય ન હોઈ શકે.
- (2) કંપનીનું ધ્યેય જાહેરનીતિ અથવા ભારતનાં બંધારણ વિરુદ્ધ ન હોઈ શકે.
- (3) ધ્યેય સામાન્ય કાયદા વિરુદ્ધ ન હોઈ શકે.

સત્તા બહારનાં કાર્યો (Doctrine of Ultravires) : કંપની આવેદનપત્રમાં જે ધ્યેય જણાવેલ હોય તેના જ કાર્યક્ષેત્રમાં રહી કાર્ય કરી શકે. આવેદનપત્રમાં જણાવેલ ઉદ્દેશ સિવાય કંપની કોઈ કાર્ય કરી શકતી નથી અને જો આવાં કાર્ય કરે તો તે રદબાતલ થશે. આવાં કાર્યો ‘સત્તા બહારનાં’ (Ultra Vires) ગણાય છે. સત્તા બહારનાં કાર્યો કોઈ પણ પ્રકારના કાનૂની સંબંધો ઊભા કરતા નથી. આ સિદ્ધાંત મુજબ કંપનીના સભ્યો (શૅર હોલ્ડર્સ) સર્વાનુમતિ ધરાવતા હોવા છતાં ઉદ્દેશ બહારનાં કાર્યોને સર્વાનુમતિથી બહાલી આપી શકતા નથી. જો સત્તા બહારનાં કાર્યો કરવામાં આવે તો નીચે પ્રમાણેની અસરો થાય છે :

- (1) સંચાલકો આવાં કાર્યો માટે વ્યક્તિગત રીતે જવાબદાર બને છે.
- (2) અદાલત આવાં કાર્યો કરતા રોકી શકે છે.
- (3) સત્તા બહારનાં કરારો રદબાતલ છે.

(4) કંપનીના કર્મચારી દ્વારા કરવામાં આવેલ સત્તા બહારનાં કાર્યો માટે કંપની જવાબદાર બને છે.

(5) સત્તા બહારનાં કાર્યો માટે સંચાલકો ત્રાહિત પક્ષ માટે જવાબદાર ઠરે છે.

ઉપર પ્રમાણેની પરિસ્થિતિ ન સર્જાય તે માટે કંપની સામાન્યતઃ ધ્યેયની કલમમાં અન્ય હેતુઓનાં શીર્ષક હેઠળ મોટા ભાગના કાર્યક્ષેત્રને આ કલમમાં આવરી લે છે.

4.4.4 જવાબદારીની કલમ (Liability Clause) : જવાબદારીની દૃષ્ટિએ કંપનીને ત્રણ ભાગમાં વહેંચી શકાય : (1) શેરમૂડી દ્વારા મર્યાદિત કંપની (2) બાંધધરી દ્વારા મર્યાદિત કંપની (3) અમર્યાદિત જવાબદારીવાળી કંપની.

શેરમૂડી દ્વારા મર્યાદિત કંપનીમાં તેના સભ્યોની જવાબદારી મર્યાદિત હોય છે તેમ આવેદનપત્રમાં બતાવવું પડે છે. શેર દ્વારા મર્યાદિત કંપનીમાં સભ્યોને તેમણે લીધેલા શેરની દાર્શનિક કિંમતથી વધુ ચુકવણી કરવા માટે કહી શકાય નહિ.

બાંધધરી દ્વારા મર્યાદિત કંપનીમાં સભ્યોની જવાબદારી તેમણે આપેલી બાંધધરી પૂરતી મર્યાદિત હોય છે.

એકલ વ્યક્તિની કંપનીમાં તેનું મૃત્યુ થતાં તેની જગ્યાએ કોણ સભ્ય થશે તેનું નામ દર્શાવવામાં આવે છે.

4.4.5 મૂડીની કલમ (Capital Clause) : મર્યાદિત કંપનીમાં મૂડીની કલમ ફરજિયાત છે. શેરમૂડીથી મર્યાદિત કંપનીમાં શેરમૂડીની રકમ અને તે કેટલા શેરમાં વહેંચાયેલી છે, તે શેરની કેટલી રકમ છે તે બતાવવી પડે છે.

બાંધધરીથી મર્યાદિત કંપનીમાં, જ્યારે કંપની બંધ કરવામાં આવે ત્યારે દરેક સભ્ય કેટલી બાંધધરી આપે છે તે સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવવું પડે. જો કંપની બાંધધરીથી મર્યાદિત હોય અને શેરમૂડી હોય તો આવી કંપનીને બે મૂડીની કલમ હોય છે : (1) બાંધધરીને લગતી (2) શેરમૂડીને લગતી.

જો એકલ વ્યક્તિ કંપની હોય તો ભરણું ભરનારનાં મૃત્યુ પછી કોણ સભ્ય થશે તે બતાવવું પડે.

4.4.6 સ્થાપનાની કલમ (Subscription Clause) : આ કલમને ભરણાંની કલમ, જોડાણની કલમ, સંઘની કલમ કે સહીની કલમ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. જાહેર કંપની માટે ઓછામાં ઓછી સાત અને ખાનગી કંપની માટે ઓછામાં ઓછી બે વ્યક્તિઓ કાયદાકીય રીતે માન્ય હેતુ માટે કંપનીની સ્થાપના કરે ત્યારે તેમને આમાં સહી કરવી પડે છે અને જ્યારે એક જ વ્યક્તિ દ્વારા સ્થાપના કરવામાં આવે ત્યારે તેને ‘એકલ વ્યક્તિ કંપની’ તરીકે ઓળખાય છે.

કંપનીના સભ્યો કંપની સ્થાપવા માંગે છે અને તેમનાં નામ સાથે દર્શાવેલ શેર ખરીદવાની કબૂલાત આપી છે તેવી જાહેરાત કરી સહી કરે છે. સહી કરનાર સભ્યોનાં નામ, સરનામાં, વ્યવસાયની વિગતો દર્શાવવામાં આવે છે. આ વ્યક્તિઓએ સાક્ષીની હાજરીમાં સહી કરી છે તેમ દર્શાવવામાં આવે છે. આવા સભ્યો સહી કરનારા સભ્યો તરીકે પણ ઓળખાય છે.

4.5 આવેદનપત્રમાં ફેરફાર (Changes in the Memorandum of Association)

આવેદનપત્ર કંપનીનો મહત્વનો, પાયાનો, બંધારણીય દસ્તાવેજ છે. જેમાં સરળતાથી ફેરફાર કરી શકાતો નથી. જરૂરિયાતોને અનુલક્ષીને આવેદનપત્રમાં કંપનીધારાની જોગવાઈઓનું પાલન કરીને મર્યાદિત પ્રમાણમાં ફેરફાર કરી શકાય છે.

4.5.1 નામની કલમમાં ફેરફાર (Change in Name Clause) : કંપનીના નામની કલમમાં ફેરફાર કરવા માટે ખાસ ઠરાવ પસાર કરવો પડે અને મધ્યસ્થ સરકાર દ્વારા તેની મંજૂરી લેવી પડે. મધ્યસ્થ સરકારની મંજૂરી લીધાના 15 દિવસમાં કંપની રજિસ્ટ્રારને જણાવવું પડે. કંપની રજિસ્ટ્રારને ચોપડામાં કંપનીનું નવું નામ નોંધવું પડે; પરંતુ જો કંપનીના નામના અંતે “ખાનગી” (Private) ઉમેરવામાં આવે કે કમી કરવામાં આવે તો કેન્દ્ર સરકારની મંજૂરી લેવાની જરૂર રહેતી નથી.

4.5.2 રજિસ્ટર્ડ ઓફિસની કલમમાં ફેરફાર (Change in Registered Office Clause) :

(1) એક જ શહેરમાં રજિસ્ટર્ડ ઓફિસમાં પરિવર્તન : રજિસ્ટર્ડ ઓફિસ એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ પરિવર્તન કરવામાં આવે ત્યારે કંપની ઠરાવ પસાર કરીને આવું પરિવર્તન કરી શકે છે. કંપનીએ નવા સરનામાની જાણ 15 દિવસમાં કંપની રજિસ્ટ્રારને કરવી પડે.

(2) એક રાજ્યમાં એક શહેરમાંથી બીજા શહેરમાં રજિસ્ટર્ડ ઓફિસનું પરિવર્તન : કંપનીની રજિસ્ટર્ડ ઓફિસ એક શહેરમાંથી બીજા શહેરમાં ખસેડવાની હોય ત્યારે ખાસ ઠરાવ પસાર કરવો પડે. જ્યારે કંપનીની રજિસ્ટર્ડ ઓફિસ એક રજિસ્ટ્રારના અધિકાર ક્ષેત્રમાંથી બીજા રજિસ્ટ્રારના અધિકાર ક્ષેત્રમાં પરિવર્તન કરે ત્યારે પ્રાદેશિક ડિરેક્ટર પાસેથી આની મંજૂરી લેવી પડે.

(3) એક રાજ્યમાંથી બીજા રાજ્યમાં રજિસ્ટર્ડ ઓફિસનું પરિવર્તન : કંપની પોતાની રજિસ્ટર્ડ ઓફિસ એક રાજ્યમાંથી બીજા રાજ્યમાં નીચેની શરતોને આધીન પરિવર્તન કરી શકે છે :

(a) આ પ્રકારના પરિવર્તન અંગે કેન્દ્ર સરકારની મંજૂરી મેળવવી પડે.

(b) આ પ્રકારના પરિવર્તન અંગે લેણદારો, ડિબેન્યર હોલ્ડરો અને અન્ય સંબંધિત વ્યક્તિઓનો વિરોધ હોય તો અરજી કરી શકે. જે રાજ્યમાં રજિસ્ટર્ડ ઓફિસ પરિવર્તન કરવાની હોય તે રાજ્યના કંપની રજિસ્ટ્રારને જાણ કરવી પડે અને પરિવર્તન પામેલ નવું નોંધણીનું પ્રમાણપત્ર લેવું પડે. કેન્દ્ર સરકાર તરફથી મળેલ મંજૂરીની પ્રમાણિત નકલ મળ્યા તારીખથી 30 દિવસમાં રજિસ્ટ્રારને જરૂરી ફોર્મમાં જરૂરી ફી સાથે રજૂ કરવાની રહેશે.

4.5.3 ધ્યેય/ઉદ્દેશ્યની કલમમાં ફેરફાર (Change in Object Clause) : ધ્યેયની કલમમાં ફેરફાર નીચેની શરતોએ કરી શકાય છે :

(1) જે હેતુ માટે નાણાં ભેગા કરવામાં આવ્યા હોય તે ઉદ્દેશ્યમાંથી ખાસ ઠરાવ પસાર કર્યા વગર ચલિત થઈ શકે નહિ.

(2) જ્યાં સુધી કંપની રજિસ્ટ્રાર ફેરફાર નોંધે નહિ ત્યાં સુધી આ ફેરફાર અમલી બનતો નથી.

(3) બાંધકામથી મર્યાદિત કંપની જેમાં શેરમૂડી ન હોય તેવી કંપની પોતાના વહેંચણીપાત્ર નફામાંથી સભ્યોને વહેંચવાલાયક નફા સિવાય અન્ય કોઈ ફેરફાર કરી શકે નહિ. આ સિવાય ધ્યેયની કલમમાં કરેલ ફેરફાર રદબાતલ ગણાશે.

4.5.4 જવાબદારીની કલમમાં ફેરફાર (Change in Liability Clause) : આ કલમમાં નીચે પ્રમાણે ફેરફાર થઈ શકે :

(1) શેરની બાકી જવાબદારીમાંથી, જવાબદારી ઓછી કરવામાં આવે કે બાકી રહેલ શેરની જવાબદારી ઓછી કરવામાં આવે.

(2) જો કંપની શેરમૂડીથી મર્યાદિત હોય કે બાંધકામથી મર્યાદિત હોય તો તે ખાસ ઠરાવ દ્વારા શેરમૂડી ઘટાડી શકે.

4.5.5 મૂડીની કલમમાં ફેરફાર (Change in Capital Clause) : શેરમૂડી ધરાવતી મર્યાદિત કંપનીની તેના નિયમનપત્રમાં ફેરફાર કરવાની સત્તા હોય તો સામાન્ય સભામાં ઠરાવ પસાર કરીને આવેદનપત્રમાં મૂડીની કલમમાં ફેરફાર કરી શકે છે. આ ઠરાવ દ્વારા કંપની મૂડીની કલમમાં નીચે મુજબ ફેરફાર કરી શકે છે :

(1) અધિકૃત મૂડીમાં વધારો કરી શકે છે.

(2) શેરનું એકત્રીકરણ કરીને મોટી કિંમતના શેરોમાં તેનું રૂપાંતરણ કે નાની કિંમતના શેરોમાં વિભાજન થઈ શકે છે.

(3) આવેદનપત્રમાં જણાવેલ બધા જ શેર કે કેટલાક શેરને નાની રકમમાં ફેરવવામાં આવે.

(4) જે શેર કોઈ લેવા માટે તૈયાર ન હોય તેને રદ કરવામાં આવે અને એટલી રકમથી શેરમૂડીની રકમ ઘટાડવામાં આવે.

શેરમૂડીથી મર્યાદિત કંપની કે બાંધકામથી મર્યાદિત કંપનીમાં ખાસ ઠરાવ પસાર કરીને શેરમૂડીમાં ઘટાડો કરી શકાય. આની સાથે જ અદાલતમાં અરજી કરવી પડે અને તે મંજૂર થયે આ ઘટાડો અમલમાં આવે છે.

આ પ્રકરણમાં તમે શું શીખ્યા ?

કંપનીની નોંધણી કરાવવા આવેદનપત્ર અને નિયમનપત્ર નોંધાવવા જરૂરી છે. આવેદનપત્ર સહેલાઈથી ફેરફાર ન કરી શકાય તેવો પાયાનો મૂળભૂત દસ્તાવેજ છે.

અર્થ : કંપની સાથેના ત્રાહિત પક્ષનાં સંબંધો આવેદનપત્ર નક્કી કરે છે.

વ્યાખ્યા : “આવેદનપત્ર એટલે આ અથવા અગાઉના કંપનીધારા મુજબ ઘડેલું અથવા વખતોવખતની જોગવાઈઓને આધીન રહીને ફેરફાર કર્યા મુજબનું આવેદનપત્ર.”

આવેદનપત્રનાં લક્ષણો : (1) મૂળભૂત દસ્તાવેજ છે. (2) કંપનીના ઉદ્દેશો જણાવે છે. (3) બાહ્ય પક્ષકારોને ઉપયોગી છે. (4) કંપનીના અસ્તિત્વ અને રજિસ્ટર્ડ ઓફિસ વિશે માહિતી આપે. (5) આમાં ફેરફાર મુશ્કેલ છે. (6) કંપનીનું બંધારણ છે.

કંપનીધારા 2013 પરિશિષ્ટ-I ના પ્રકાર અનુસાર ટેબલ A, B, C, D, E પ્રમાણેનું નમૂનાનું આવેદનપત્ર અપનાવવું પડે. આવેદનપત્ર ફકરાઓમાં વહેંચાયેલું અને છાપેલું હોવું જોઈએ. આવેદનપત્ર કંપનીધારાની જોગવાઈઓ વિરુદ્ધનું ન હોવું જોઈએ.

મહત્વ :

- (1) **કંપની માટે :** મુખ્ય દસ્તાવેજ છે જે બંધારણ નક્કી કરે છે.
- (2) **કંપનીના લેણદારો-વેપારીઓ-બેન્કો માટે :** સંબંધ નક્કી કરે છે, જેના આધારે નાણાં આપવા કે નહિ તે નક્કી કરે છે.
- (3) **કંપનીના શેરહોલ્ડરો માટે :** આવેદનપત્ર કંપનીનું કાર્યક્ષેત્ર નક્કી કરે છે. શેરહોલ્ડરોનાં નાણાં ક્યાં વાપરવાના છે તેનો ખ્યાલ આવે છે.
- (4) **જાહેર જનતા માટે :** આવેદનપત્રથી જાહેર જનતાને કંપની વિશે માહિતી મળે છે.

આવેદનપત્રની કલમો :

- (1) **નામની કલમ :** દરેક કંપની માટે નામ ફરજિયાત છે. આ નામ બીજી કંપની સમાન ન હોવું જોઈએ. રાજ્ય સરકાર/કેન્દ્ર સરકારનો આભાસ ઊભો કરે તેવું ન હોવું જોઈએ. જાહેર કંપનીએ નામના અંતે ‘લિમિટેડ’ અને ખાનગી કંપનીએ ‘પ્રાઈવેટ કે લિમિટેડ’ લખવું પડે.
- (2) **રજિસ્ટર્ડ ઓફિસની કલમ :** કંપનીના પત્રવ્યવહાર અને અન્ય વ્યવહારો માટે ઓફિસ ક્યા રાજ્યમાં છે તે દર્શાવવામાં આવે છે.
- (3) **ધ્યેય/ઉદ્દેશ્યની કલમ :** સૌથી અગત્યની કલમ છે. કંપનીધારાની જોગવાઈઓની વિરુદ્ધ, ગેરકાયદેસર કાર્ય ન હોવું જોઈએ. આવેદનપત્રમાં જણાવેલ કાર્યક્ષેત્રની બહારનું જો કાર્ય કરવામાં આવે તો તેને સત્તા બહારનાં કાર્યો ગણવામાં આવે છે.
- (4) **જવાબદારીની કલમ :** જવાબદારીની દૃષ્ટિએ કંપનીના ત્રણ વિભાગ : (a) શેરમૂડી દ્વારા મર્યાદિત (b) બાંધકારી દ્વારા મર્યાદિત (c) અમર્યાદિત જવાબદારીવાળી કંપનીમાં વહેંચી શકાય. શેરહોલ્ડરોની જવાબદારી ક્યા પ્રકારની રહેશે તે નિર્ધારિત કરે છે.
- (5) **મૂડીની કલમ :** પ્રસ્તાવિત કંપનીમાં શેરમૂડીની રકમ, કેટલા શેરોમાં વિભાજિત છે તે બતાવવામાં આવે છે.
- (6) **સ્થાપનાની કલમ :** આને સંઘની કલમ, જોડાણની કલમ કે ભરણાંની કલમ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. સ્થાપકોએ સાક્ષીની સામે સહી કરવી પડે છે. જાહેર કંપનીમાં ઓછામાં ઓછી 7 અને ખાનગી કંપનીમાં ઓછામાં ઓછી 2 વ્યક્તિઓએ સહી કરવી પડે છે.

આવેદનપત્રમાં ફેરફાર :

- (1) **નામની કલમમાં ફેરફાર :** નામમાં ફેરફાર કરવા ખાસ ઠરાવ પસાર કરી મધ્યસ્થ સરકારની મંજૂરી લેવી પડે.
- (2) **રજિસ્ટર્ડ ઓફિસમાં ફેરફાર :** (a) એક જ શહેરમાં એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ ફેરફાર ઠરાવ દ્વારા કરી શકાય. (b) એક જ રાજ્યમાં એક શહેરમાંથી બીજા શહેરમાં ખસેડવા માટે ખાસ ઠરાવ પસાર કરવો પડે. (c) એક રાજ્યમાંથી બીજા રાજ્યમાં ખસેડવા માટે મધ્યસ્થ સરકાર પાસેથી મંજૂરી મેળવવી પડે. આ ફેરફાર અંગે લેણદારો, ડિબેન્ટર હોલ્ડરોને વિરોધ હોય તો અરજી કરી શકે છે.
- (3) **ધ્યેય/ઉદ્દેશ્યની કલમમાં ફેરફાર :** (1) જે હેતુ માટે નાણાં ભેગા કર્યા હોય તેમાંથી ખાસ ઠરાવ વગર ચલિત ન થઈ શકે. (2) કંપની રજિસ્ટ્રાર ફેરફાર નોંધ્યા પછી અમલી બને. (3) બાંયધરીથી મર્યાદિત કંપનીમાં વહેંચણીપાત્ર નફામાંથી સભ્યોને નફો વહેંચી શકાય તેટલો જ ફેરફાર માન્ય.
- (4) **જવાબદારીની કલમમાં ફેરફાર :** શેરની બાકી જવાબદારીમાંથી જવાબદારી ઓછી કરવામાં આવે, બાકી રહેલા શેરની જવાબદારી ઓછી કરવામાં આવે. ખાસ ઠરાવ દ્વારા શેરમૂડીમાં ઘટાડો કરી શકાય.
- (5) **મૂડીની કલમમાં ફેરફાર :** અધિકૃત મૂડીમાં ફેરફાર થઈ શકે, શેરનું એકત્રીકરણ-વિભાગીકરણ કરી શકાય. જે શેર લેવા માટે તૈયાર ન હોય તેને રદ કરી શકાય. આના માટે ખાસ ઠરાવ પસાર કરી અદાલતમાં અરજી કરવી પડે.

સ્વાધ્યાય

1. નીચેના પ્રશ્નોના જવાબનો સાચો વિકલ્પ પસંદ કરી લખો :

- (1) આવેદનપત્ર કેવો દસ્તાવેજ છે ?
(A) ગૌણ દસ્તાવેજ છે. (B) પેટા દસ્તાવેજ છે.
(C) મુખ્ય દસ્તાવેજ છે. (D) વધારાનો દસ્તાવેજ છે.
- (2) કંપનીના નામના સંબંધમાં નીચેનામાંથી કઈ બાબત સાચી નથી ?
(A) હયાત કંપનીનું ન હોવું જોઈએ.
(B) રાજ્ય સરકાર/કેન્દ્ર સરકારનો ભ્રમ ઊભો કરે તેવું ન હોવું જોઈએ.
(C) સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થા સાથે મળતું ન હોવું જોઈએ.
(D) ગમે તેવું નામ રાખી શકાય.
- (3) આવેદનપત્રના સંદર્ભમાં નીચેની કઈ બાબત ખોટી છે ?
(A) આવેદનપત્ર મૂળભૂત દસ્તાવેજ છે.
(B) રજિસ્ટર્ડ ઓફિસની માહિતી આપે છે.
(C) કંપનીના આંતરિક વહીવટ અંગેની બાબતોનો સમાવેશ થાય છે.
(D) કંપનીનું ધ્યેય સ્પષ્ટ કરે છે.
- (4) સત્તા બહારનાં કાર્યો કેવાં છે ?
(A) રદબાતલ છે. (B) રદબાતલ થવાપાત્ર છે.
(C) કંપની જોડે સંબંધ ધરાવતી વ્યક્તિ રદબાતલ કરી શકે છે.
(D) શેરહોલ્ડરો દ્વારા રદબાતલ થવાપાત્ર છે.
- (5) કઈ કંપનીને 'લિમિટેડ' કે 'પ્રાઇવેટ લિમિટેડ' શબ્દ લખવામાંથી મુક્તિ મળે છે ?
(A) એકલ વ્યક્તિ કંપની (B) સામાજિક કલ્યાણ માટે સ્થપાયેલી કંપની

- (C) બાંધકામનો ધંધો કરનાર કંપની (D) જે કંપની સોફ્ટવેર ઉત્પાદન માટે સ્થપાયેલી હોય
- (6) અમર્યાદિત કંપની જેને શેરમૂડી નથી તેણે શિડ્યુલ I પ્રમાણે ટેબલ ..... અનુસાર આવેદનપત્ર તૈયાર કરવું પડે.
- (A) ટેબલ A (B) ટેબલ B (C) ટેબલ C (D) ટેબલ D
- (7) નામની કલમમાં ફેરફાર કરવા અંગે મધ્યસ્થ સરકારની મંજૂરી લીધાના કેટલા દિવસમાં કંપની રજિસ્ટ્રારને જણાવવું પડે ?
- (A) 15 (B) 90 (C) 30 (D) 60
- (8) એક રાજ્યમાંથી બીજા રાજ્યમાં રજિસ્ટર્ડ ઓફિસના પરિવર્તન અંગે રજિસ્ટ્રારને મધ્યસ્થ સરકાર તરફથી મળેલ પ્રમાણિત નકલ કેટલા દિવસમાં રજૂ કરવાની રહેશે ?
- (A) 15 (B) 30 (C) 90 (D) 60
- (9) શેરમૂડીથી મર્યાદિત કંપનીએ શિડ્યુલ I પ્રમાણે ટેબલ .....અનુસાર આવેદનપત્ર તૈયાર કરવું પડે.
- (A) ટેબલ A (B) ટેબલ C (C) ટેબલ E (D) ટેબલ B
- (10) આવેદનપત્રના સંદર્ભમાં નીચેની કઈ બાબત સાચી નથી.
- (A) મૂડીની કલમ (B) ધ્યેયની કલમ (C) ડિવીડન્ડની કલમ (D) જવાબદારીની કલમ

2. નીચેના પ્રશ્નોના એક વાક્યમાં જવાબ આપો :

- (1) જાહેર જનતાને કંપની સાથે પત્રવ્યવહાર કરવો હોય તો ક્યાં કરશે ?
- (2) નામના અંતે કઈ કંપનીએ 'લિમિટેડ' લખવું પડે ?
- (3) કઈ કંપનીએ નામના અંતે 'પ્રાઈવેટ લિમિટેડ' લખવું પડે ?
- (4) કંપનીનું અદાલતી કાર્યક્ષેત્ર ક્યા આધારે નક્કી કરી શકાય ?
- (5) વ્યક્તિને કંપનીના દસ્તાવેજો તપાસવાનાં હોય તો તેને ક્યાં જોવા મળે ?
- (6) બાંધકામથી મર્યાદિત કંપની જેમાં શેર હોય તેમાં મૂડીની કેટલી કલમ હોય છે ?
- (7) બાંધકામથી મર્યાદિત કંપનીમાં સભ્યોની જવાબદારી કેટલી હોય છે ?
- (8) કંપનીના અસ્તિત્વ વિશે કયો દસ્તાવેજ ખ્યાલ આપે છે ?
- (9) 'એકલ વ્યક્તિ કંપની' કોને કહેવાય ?
- (10) શેરથી મર્યાદિત કંપનીના શેરહોલ્ડરોની જવાબદારી કેવી હોય છે ?
- (11) જાહેર જનતાને કંપનીમાં નાંણા રોકવા માટે પ્રાથમિક માહિતી ક્યાંથી મળી શકે ?

3. નીચેના પ્રશ્નોના ટૂંકમાં જવાબ આપો :

- (1) આવેદનપત્ર લેણદારોને કેવી રીતે ઉપયોગી છે ?
- (2) જાહેર કંપની અને ખાનગી કંપનીની સ્થાપના માટે ઓછામાં ઓછી કેટલી વ્યક્તિ હોવી જોઈએ ?
- (3) રજિસ્ટર્ડ ઓફિસના પરિવર્તનમાં પ્રાદેશિક ડિરેક્ટર પાસેથી ક્યારે મંજૂરી લેવી પડે ?
- (4) એક રાજ્યમાંથી બીજા રાજ્યમાં રજિસ્ટર્ડ ઓફિસ પરિવર્તન કેવી રીતે થઈ શકે ?
- (5) ધ્યેયની કલમ અંગેની મર્યાદાઓ જણાવો.
- (6) આવેદનપત્રમાં કુલ કેટલી કલમો હોય છે ?

4. નીચેના પ્રશ્નોના મુદ્દાસર જવાબ આપો :

- (1) આવેદનપત્ર કંપની માટે કેવી રીતે ઉપયોગી છે ?

- (2) કંપનીના શેરહોલ્ડરોને આવેદનપત્ર કઈ ખાતરી આપે છે ?
- (3) કંપની કેવા પ્રકારનાં નામ ન રાખી શકે ?
- (4) રજિસ્ટર્ડ ઓફિસની કલમ કેમ જરૂરી છે ?
- (5) ધ્યેયની કલમમાં કઈ મર્યાદાઓ છે ?
- (6) 'લિમિટેડ' કે 'પ્રાઈવેટ લિમિટેડ' શબ્દ નહિ વાપરવાની છૂટ કોને મળે છે ?
- (7) નામની કલમમાં કેવી રીતે ફેરફાર થઈ શકે ?
- (8) નામની કલમમાં ફેરફાર કરવા માટે કેન્દ્ર સરકારની મંજૂરી ક્યારે ન લેવી પડે ?
- (9) જવાબદારીની કલમમાં કેવી રીતે ફેરફાર થઈ શકે ?
- (10) મૂડીની કલમમાં કેવી રીતે ફેરફાર થઈ શકે ?
- (11) સત્તા બહારનાં કાર્યો માટે સંચાલકોની જવાબદારી કેવા પ્રકારની છે ?

5. નીચેના પ્રશ્નોના વિસ્તારપૂર્વક જવાબ આપો :

- (1) આવેદનપત્રનો અર્થ આપી તેનાં લક્ષણો જણાવો.
- (2) આવેદનપત્રની વ્યાખ્યા જણાવી તેનું મહત્વ સમજાવો.
- (3) આવેદનપત્રમાં કઈ કલમોનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે તે ટૂંકમાં જણાવો.
- (4) સત્તા બહારનાં કાર્યો કોને કહેવાય ? તેની અસરો જણાવો.
- (5) ટૂંક નોંધ લખો :

(A) નામની કલમ	(B) રજિસ્ટર્ડ ઓફિસની કલમ
(C) ધ્યેયની કલમ	(D) જવાબદારીની કલમ
(E) મૂડીની કલમ	(F) સ્થાપનાની કલમ
- (6) કંપનીનો પ્રકાર જણાવી કયા પ્રકારના આવેદનપત્રનું ટેબલ લાગુ પડશે તે જણાવો.

પારિભાષિક શબ્દો

દાર્શનિક કિંમત	: Face / Par Value
મેનેજિંગ ડિરેક્ટર	: Managing Director
એકલ વ્યક્તિ કંપની	: One Person Company (OPC)
બાંધધરી	: Guarantee
ખાસ ઠરાવ	: Special Resolution
લેણદારો	: Creditors
પ્રાદેશિક નિયામક	: Regional Directors
અધિકારક્ષેત્ર	: Jurisdiction
અધિકૃત વ્યક્તિ	: Authorised Person
સત્તા બહારનાં કાર્યો	: Doctrine of Ultravires
કંપની નોંધણી અધિકારી	: Registrar of Companies (ROC)